

Foto: Michaela Lundell

ÖVNING

Lärarhandledning

Kolla din kosmetika!

Vad har du på huden och i håret? I många kosmetiska produkter finns allergiframkallande och giftiga ämnen. Få koll på innehållet!

iStock.com/artisteer

SYFTE

Bli medveten om hälso- och miljöfarliga ämnens närvaro i kosmetika och få verktyg för hur man kan undvika dem. *Obs! Kosmetika är mycket mer än smink – det omfattar även t.ex. solkräm, fuktkräm och raklödder.*

TIDSÅTGÅNG

Ca 40 min (mer för utställning/sociala medier-kampanj)

DETTA BEHÖVS:

- Kosmetiska produkter (t.ex. deodorant, tvål, hudkräm, solkräm, smink, raklödder, schampo och andra hårvårdsprodukter) som du ber eleverna ta med hemifrån. Alternativt kan de ta med foton på innehållsförteckningen från egna produkter eller produkter i affären.
- Tillgång till dator, alternativt utskrifter av texten i länken.
- Innehållsförteckningarna har ofta mycket liten teckenstorlek. Förstoringsglas kan behövas, eller att eleverna får fota av innehållsförteckningarna med mobilen för att kunna förstora upp bilden.

GÖR SÅ HÄR:

- Låt gärna eleverna börja göra uppgiften två och två. Du kan också ge den i hemuppgift.
- De sista två frågorna kan eleverna med fördel få diskutera i grupp.
- Eleverna kan få redovisa uppgiften i form av en utställning med produkterna och den information de kommit fram till om deras innehåll. Kanske kan utställningen visas på ert lokala bibliotek, köpcentrum, kultur- eller kommunhus? Låt dem till exempel på affischer eller skyltar berätta om
 - vad produkten är tänkt att användas till,
 - vilka eventuella problematiska ingredienser den har,
 - vad dessa kan orsaka för problem för människa/miljö,
 - möjliga alternativ till produkten,
 - och ge uppmaningar till handling.
- Ett alternativ är att låta eleverna starta ett konto och göra en informationskampanj i någon social medieplattform de väljer, där de i film, text och bild eller enkel animation går igenom produkterna de undersökt (med motsvarande frågeställningar som i en utställning) och eventuellt även intervjuar experter (tillfråga till exempel sakkunniga på myndigheter eller miljöorganisationer, eller forskare).

KOSMETIKA (definition)

Till kosmetika räknas ämnen och blandningar som är gjorda för att använda på hud, hår, naglar, läppar, tänder m.m. för att rengöra, parfymera, skydda eller förändra utseendet. Exempel på kosmetika är tvål, hudkräm, tandkräm, tandtråd, solkräm, deodorant, schampo, raklödder, hårsprej, hårfärg och smink.

BAKGRUND

I många kosmetiska produkter finns ämnen som kan vara allergiframkallande eller miljöfarliga. Förutom att de kan drabba dig personligen, bidrar de till den stora mängd diffusa utsläpp av miljögifter till våra vatten och hav, som är så svåra att komma åt.

Ämnena läcker till miljön både när kosmetikan produceras, när den används (inte minst när vi tvättar oss och den sköljs ner i avloppet) och när vi slänger bort resterna som avfall. Dagens avloppsreningsverk är inte gjorda för att rena vattnet från kemikalier, så mycket av ämnena rinner vidare ut i vattendrag och hav.

En studie gjord av forskare vid Stockholms universitet och IVL Svenska Miljöinstitutet på uppdrag av Kemikalieinspektionen visar att PFAS, en stor grupp kemikalier som utgör ett av de stora miljögiftshoten idag, sprids till miljön även via kosmetika, mest från smink, hud- och hårvårdsprodukter.¹

Kosmetika är en av få produktkategorier som måste ha innehållsförteckning. Samtidigt är kosmetika en konsumentkänslig marknad, där företagen snabbt anpassar sig till vad konsumenterna efterfrågar och oroar sig för. Därför har en del kända, farliga ämnen tagits bort. Men nya kemikalier tillsätts hela tiden, vilkas effekter vi inte känner till, särskilt inte på lång sikt. Och för kemikalier som används i små mängder är testkraven obefintliga eller mycket låga. Vid direktimport via nätbutiker från länder utanför EU ökar risken att produkterna innehåller skadliga och till och med förbjudna ämnen, eftersom de inte alltid följer de regler som EU kräver.

1. Läs om studien här: <https://www.kemi.se/arkiv/nyhetsarkiv/nyheter/2021-09-22-pfas-i-kosmetika-bidrar-till-utslapp-av-farliga-amnen-visar-ny-studie>

iStock.com/artisteer

UPPGIFT

1. Ta med några kosmetiska produkter du har hemma, alternativt bilder på innehållsförteckningen.
2. Undersök innehållsförteckningen för var och en av dina kosmetiska produkter.
3. Läs Naturskyddsföreningens faktablad "Produkterna i badrumsskåpet":
<https://www.naturskyddsforeningen.se/faktablad/produkterna-i-badrumsskapet/>.
4. Kan du hitta några PFAS, hormonstörande eller allergiframkallande ämnen eller plast i dina produkter? Skriv i så fall ner dem och ta reda på vad de kan ha för effekter på människa/miljö. Läs i faktabladet. Du kan också googla eller fråga din chattbott. Var källkritisk!
5. Har din produkt någon miljömärkning? Vilken, och vad innebär den?

Observera skillnaden mellan miljömärkning och "naturligt"-märkning, se Naturskyddsföreningens faktablad.

6. Vad tycker du att kosmetika ska få innehålla – och inte?
7. Hur kan du själv påverka innehållet, eller undvika att få i dig eller sprida hälso- och miljöfarliga ämnen från kosmetiska produkter? Formulera uppmaningar till vad man kan göra!

Konsumentmakten när det gäller kosmetika är stor; då tillverkarna är känsliga för kritik från konsumenterna. Du kan skriva till tillverkaren och fråga om/klaga på innehållet, rösta med plånboken genom att köpa miljömärkta varor, eller tillverka din kosmetika själv (det finns några tips på Naturskyddsföreningens webbplats). Du kan också välja att avstå från vissa typer av produkter, som du inte bedömer som nödvändiga, eller använda dem mer sällan, dvs. helt enkelt använda mindre kosmetika. Förslag på uppmaningar (låt eleverna vara kreativa, detta är bara grundidéer): "Använd din konsumentmakt! Klaga hos tillverkaren!", "Rösta med plånboken – köp miljömärkt!", "Gör din egen giftfria kosmetika!", "Använd mindre kosmetika – för din och miljöns skull!", "Det räcker att tvätta håret en gång i veckan!"

Foto: Michaela Lundell

LÄROPLANSKOPPLINGAR (GY25)

BIOLOGI

Ur ämnet syfte (i korthet):

- Utveckla ett naturvetenskapligt perspektiv.
- Nyfikenhet, kreativitet. Handlingsberedskap att påverka liv och samhället.
- Granska information och reflektera över frågor om hållbar utveckling.
- Diskutera samhälleliga och etiska frågor utifrån en naturvetenskaplig utgångspunkt.
- Kommunicera kunskaper, slutsatser och ställningstaganden.

Nivå 1

Exempel på centralt innehåll:

Biologin i omvärlden

- > Frågor om etik och hållbar utveckling med koppling till biologi.
Koppling mellan konsumtion och förekomst av farliga ämnen i miljön.

Nivå 2

Exempel på centralt innehåll:

Ekologi och evolution

- > Människans påverkan på lokala och globala ekosystem.
Exempel på produkter som kan läcka ut farliga ämnen till miljön på olika sätt, och effekter på organismer och ekosystem.

Fysiologi, anatomi och hälsa

- > Fysisk och psykisk hälsa. Förebyggande åtgärder.
*Exempel på miljögifter/föroreningars effekter på hälsa och miljö.
Alternativa produktval/konsumtion som förebyggande åtgärder.*

Biologin i omvärlden

- > Frågor om etik och hållbar utveckling med koppling till biologi.
Koppling mellan konsumtion och förekomst av farliga ämnen i människa och miljö.

Biologins arbetsmetoder

- > Insamling av data från observationer. Redovisning med olika uttrycksformer. Granskning av information och argumentation.
Information från innehållsförteckningar, informationssökningar om olika ämnen och deras påverkan på organismer och ekosystem. Möjlighet till kreativa redovisningsformer, exempelvis utställning.

NATURKUNSKAP

Ur ämnet syfte (i korthet):

- Om naturvetenskap i händelser som uppmärksammas i omvärlden.
- Granska information och kritiskt värdera frågor som har ett naturvetenskapligt innehåll, däribland frågor som rör miljö, klimat, hållbar utveckling och hälsa.
- Naturvetenskapliga kunskaper för att kunna möta, förstå och påverka sin samtid.

Nivå 1b samt 1a1 och 1a2

Exempel på koppling till centralt innehåll:

Natur och hållbar utveckling (även Nk nivå 1a1)

- > Konsumtion ur perspektivet hållbar utveckling.
Koppling mellan konsumtion och förekomst av farliga ämnen i miljön. Exempel på vardagliga produkter som kan innehålla farliga ämnen för oss människor och miljön. Utgångspunkt för att söka information om effekter på organismer och ekosystem, liksom alternativa produktval/konsumtionsmönster.

Naturvetenskap i omvärlden (även Nk nivå 1a1 samt Nivå 1a2)

- > Naturvetenskap bakom aktuella händelser. Naturvetenskapens betydelse för individ och samhälle.
- > Etiska frågor med koppling till det naturvetenskapliga innehållet.
Förekomst av kemikalier i kosmetika och andra vardagsnära varor tas ofta upp i olika medier. Eleverna får här redskap att granska innehåll på egna varor och ta reda på eventuella effekter, samt alternativ.

Naturvetenskapliga arbetsmetoder (även Nk nivå 1a1 samt Nivå 1a2)

- > Redovisning med olika uttrycksformer, ej 1a1.
Möjlighet till kreativa redovisningsformer, exempelvis utställning.
- > Granskning av information och argumentation som rör naturvetenskap.
Information från innehållsförteckningar, informationssökningar om olika ämnen och deras påverkan på organismer och ekosystem. Diskussion om rimligheten att använda vissa kemikalier, exempelvis för- och nackdelar.

Nivå 2

Exempel på koppling till centralt innehåll:

Natur och hållbar utveckling

- > Organiska och oorganiska ämnen i naturen och industrin samt hur de används och påverkar miljön.
Kosmetika som exempel på produkter innehållande en mängd olika kemikalier med olika funktion i produkten. Exempel på hur en del ämnen kan spridas (exempelvis via avlopp) och riskerar att påverka miljön.

Människokroppen och hälsa

- > Fysisk och psykisk hälsa. Förebyggande åtgärder.
Exempel på miljögifter/föroreningars effekter på hälsa och miljö. Alternativa produktval/konsumtion som förebyggande åtgärder.

Naturvetenskap i omvärlden

- > Naturvetenskap bakom aktuella händelser. Naturvetenskapens betydelse för individ och samhälle.
- > Etiska frågor med koppling till det naturvetenskapliga innehållet.
Förekomst av kemikalier i kosmetika och andra vardagsnära varor tas ofta upp i olika medier. Eleverna får här redskap att granska innehåll på egna varor och ta reda på eventuella effekter, samt alternativ.

Naturvetenskapliga arbetsmetoder

- > Redovisning med olika uttrycksformer, ej 1a1.
Möjlighet till kreativa redovisningsformer, exempelvis utställning.
- > Granskning av information och argumentation som rör naturvetenskap.
Information från innehållsförteckningar, informationssökningar om olika ämnen och deras påverkan på organismer och ekosystem. Diskussion om rimligheten att använda vissa kemikalier, exempelvis för- och nackdelar.

KEMI

Ur ämnet syfte (i korthet):

- Utveckla ett naturvetenskapligt perspektiv
- Nyfikenhet, kreativitet. Handlingsberedskap att påverka liv och samhället.
- Granska information och reflektera över frågor om hållbar utveckling.
- Diskutera samhälleliga och etiska frågor utifrån en naturvetenskaplig utgångspunkt.
- Kommunicera kunskaper, slutsatser och ställningstaganden.

Nivå 1

Exempel på koppling till centralt innehåll:

Kemin i omvärlden

- > Kemins betydelse för vetenskap, individ och samhälle. Exempel från aktuella händelser.
- > Frågor om etik och hållbar utveckling med koppling till kemi.
Förekomst av kemikalier i kosmetika och andra vardagsnära varor tas ofta upp i olika medier som larm. Eleverna får verktyg för att granska innehåll i egna varor och ta reda på spridningsvägar och effekter.

Kemins arbetsmetoder

- > Insamling av data från observationer. Redovisning med olika uttrycksformer.
- > Granskning av information och argumentation som rör kemi.
Eleverna får verktyg för att granska innehåll i egna varor och ta reda på kemikaliernas funktion/nytta samt diskutera alternativ.

Nivå 2

Exempel på koppling till centralt innehåll:

Kemin i omvärlden

- > Kemins betydelse för individ och samhälle med exempel från aktuella händelser.
- > Frågor om etik och hållbar utveckling med koppling till kemi.
- > Kemitekniska tillämpningar, till exempel inom materialområdet.
Förekomst av kemikalier i kosmetika och andra vardagsnära varor tas ofta upp i olika medier som larm. Eleverna får verktyg för att granska innehåll i egna varor och ta reda på kemikaliens funktion/nytta, spridningsvägar och effekter.

Kemins arbetsmetoder

- > Insamling av data från observationer. Redovisning med olika uttrycksformer.
- > Granskning av information och argumentation som rör kemi.
Eleverna får verktyg för att granska innehåll i egna varor och ta reda på kemikaliens funktion/nytta samt diskutera alternativ.

SAMHÄLLSKUNSKAP

Ur ämnet syfte (i korthet):

- Möjligheter till ett aktivt, ansvarstagande och meningsfullt deltagande i samhället.
- Förståelse av kunskaper om och perspektiv på frågor som berör hållbar samhällsutveckling.
- Förmåga att analysera och diskutera samhällsfrågor.

Nivå 1a1 och 1b

Exempel på koppling till centralt innehåll:

Ekonomi och resursfördelning

- Resursanvändning, tillväxt, konjunkturer och ekonomisk politik, till exempel frågor om hållbarhet.
Övningen handlar om en grupp varor som inte är nödvändiga, och kan vara utgångspunkt för att diskutera resurser, politik (exempelvis forskning, lagar, regler och förbud, avfall, försiktighetsprincipen, tillverkning i andra länder med annan kemikalielagstiftning, utsläpp vid tillverkning, konsumtion och avfallshantering osv.).

Samhällsvetenskapliga perspektiv och arbetsmetoder

- Samhällsvetenskapliga begrepp, teorier och modeller i samband med samhällsfrågor.
Exempel på myndighet: Kemikalieinspektionen nämns i uppgiften och är den myndighet som har i uppdrag att kontrollera efterlevnad av lagar, regler och inte minst EU-direktiv genom exempelvis tillsyn.
- Söka, bearbeta, tolka, värdera och kritiskt granska information från olika källor. Källkritik och källtillit i samhällsvetenskapligt arbete.
Förekomst av kemikalier i kosmetika och andra vardagsnära varor tas ofta upp i olika medier som larm. Eleverna får verktyg för att granska innehåll i egna varor och söka information om dessa.

POLITIK OCH HÅLLBAR UTVECKLING

Ur ämnet syfte (i korthet):

- Förståelse av olika handlingsalternativ. Möjlighet att reflektera över sambanden mellan livsstil och hållbar utveckling.
- Undersökande arbetssätt samt att genomföra praktiska fallstudier.
- Kommunicera kunskaper och uppfattningar om politik och hållbar utveckling.

Nivå 1

Exempel på koppling till centralt innehåll:

- > Centrala aktörer inom hållbar utveckling, däribland intresseorganisationer.
Naturskyddsföreningen med faktablad osv. som exempel på intresseorganisation.
- > Aktuella miljöpolitiska intressekonflikter på lokal, regional och global nivå.
Kosmetika som exempel på produkter som kan innehålla farliga kemikalier men som trots det säljs och används, och kan bidra med spridning av dessa kemikalier.
- > Sambandet mellan livsstil, politik och hållbar utveckling.
Funderingar på sätt att påverka vad man får i sig från produkter som används.
- > Kritisk granskning samt användning av information från olika källor i arbetet med hållbarhetsutmaningar inom miljöpolitik.
Innehållsförteckning, forskningsstudie samt Naturskyddsföreningens faktablad som informationskällor.
- > Analys av något hållbarhetsproblem med hjälp av centrala begrepp och teorier.
Övningen ger underlag för analys av en vanlig vara (kosmetika): vad som styr konsumtion, påverkan på hälsa och miljö samt alternativ.

Nivå 2

Exempel på koppling till centralt innehåll:

- > Livsstilens konsekvenser för ekonomisk, social och miljömässig hållbar utveckling.
Konsumtionsmönster (exempelvis val av kosmetika och andra varor) påverkar hälsa och miljö. Lågprisalternativ som importeras från Asien innehåller generellt mer skadliga kemikalier än dyrare produkter från EU, där kemikalielagstiftningen är striktare.
- > Kritisk granskning och användning av information från olika källor.
Information från innehållsförteckningar, informationssökningar om olika ämnen och deras påverkan på organismer och ekosystem.
- > Fördjupning och analys av något miljöproblem samt värdering av olika handlingsalternativ för hållbarhet.
Granskning av kemikalieinnehållet i varor som utgångspunkt för förståelse av kemikalier i miljön. Diskussion av alternativa produktval/konsumtionsmönster.